

Η Επικράτηση της Ρώμης και ο θεσμός της Πατρωνείας στη Ρωμαϊκή Κοινωνία

Ευάγγελος Β. Τσακνάκης

Φοιτητική Εργασία (ΕΛΠ3590, ΑΠΚΥ)
Δολίχη, 11-2011

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή

A. Πατρωνεία

- i. Η καταγωγή του θεσμού της πατρωνείας
- ii. Ο τρόπος λειτουργίας του θεσμού της πατρωνείας στα πλαίσια της ρωμαϊκής κοινωνίας

B. Ρώμη και ελληνιστικά βασίλεια

- i. Η σχέση της Ρώμης με τα ελληνιστικά βασίλεια

Γ. Διακρατικές σχέσεις της Ρώμης με την ελληνιστική Ανατολή

- i. Ο τρόπος επιρροής της πατρωνείας

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη θα αναλύσουμε το θεσμό της πατρωνείας, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας του μέσα στα πλαίσια της ρωμαϊκής κοινωνίας. Στη συνέχεια θα εστιάσουμε στις σχέσεις της Ρώμης με τα ελληνιστικά βασίλεια και τις πόλεις – κράτη. Τέλος, θα αναπτύξουμε τον τρόπο με τον οποίο ο θεσμός της πατρωνείας επηρέασε τις διακρατικές σχέσεις της Ρώμης με την ελληνιστική Ανατολή.

A. Πατρωνεία

i. Η καταγωγή του θεσμού της πατρωνείας

Στα πανάρχαια χρόνια, πιθανότατα, υπήρχε στη Ρώμη η Σύγκλητος –μία βουλή γερόντων, τα πρόσωπα της οποίας, πιθανόν, ονομάζονταν «πατέρες» (patres)- τα οποία συμβουλευόταν ο βασιλιάς. Οι απόγονοί τους ονομάζονταν «πατρίκιοι»,¹ οι οποίοι μπορούσαν να καταλαμβάνουν τα αξιώματα των ιερέων, αρχόντων και δικαστών. Οι πατρίκιοι προστάτευαν τους φτωχούς πληβείους και τη σχέση αυτή ο Ρωμύλος την ονόμασε «πατρωνεία».² Στην αρχαϊκή εποχή ο «pater familias» ήταν ο αρχηγός της οικογένειας, ενώ η σύζυγος και οι

γιοι του υπόκειντο, όπως και οι δούλοι του, στην καθολική προστασία και εξουσία του.³

Η λέξη «πάτρων» αποτελεί μετάφραση της λατινικής «patronus» και αντανακλά τις αντιλήψεις των Ρωμαίων στη σχέση των μεγαλογαιοκτημόνων της Ρώμης με τους εξαρτημένους από αυτούς μικροκαλλιεργητές, καθώς και με τα εγκατεστημένα στη Ρώμη άτομα διαφορετικής καταγωγής. Οι πατέρες, οι πατρίκιοι και ο προστάτης της οικογένειας, λοιπόν, αποτέλεσαν τους προπομπούς του θεσμού της πατρωνείας.

ii. Ο τρόπος λειτουργίας του θεσμού της πατρωνείας στα πλαίσια της ρωμαϊκής κοινωνίας

Η πατρωνεία στη ρωμαϊκή κοινωνία τοποθετείται στο πλαίσιο των σχέσεων συναλλαγής μεταξύ των συμβαλλομένων που κατείχαν διαφορετικές κοινωνικές θέσεις.⁴ Εντοπίζεται μεταξύ των πατρώνων και των πελατών, μεταξύ του αυτοκράτορα και των υπηκόων του, καθώς και μεταξύ των άνισων φίλων.

Τόσο οι μικροκαλλιεργητές όσο και οι ξένοι ζητούσαν την προστασία των ισχυρών οικογενειών της Ρώμης και καλούνταν «clients»⁵, όρος ο οποίος αποδίδεται ως «πελάτες».⁶ Οι πελάτες, επιπλέον, προέκυπταν και από τους δούλους που απελευθέρωναν οι πάτρωνες.⁷ Η σχέση μεταξύ πατρώνων και πελατών βασιζόταν στην αλληλοϋποστήριξη. Μετά τον 5^ο αι. π.Χ. οι πλούσιες οικογένειες επιζητούσαν να αυξήσουν το κύρος και τη δύναμή τους με όσο το δυνατόν μεγαλύτερα πλήθη πελατών,⁸ ενώ το όφελος των πελατών μπορεί να ήταν η παροχή τροφίμων, μικροποσών⁹ και ίσως ένα μικρό μέρος γης για καλλιέργεια.¹⁰ Ως πάτρωνες εμφανίζονταν και οι διοικητές ή άλλοι αξιωματούχοι στις επαρχίες της Ρώμης, η πολιτική επιρροή των οποίων ήταν ανάλογη σε μέγεθος με τον αριθμό των προστατευομένων.¹¹ Οι ευεργετούμενοι επαρχιώτες ήλπιζαν στην εξασφάλιση των πολιτικών τους δικαιωμάτων και σε ευνοϊκότερες γι' αυτούς δικαστικές αποφάσεις.¹² Οι δε πάτρωνες δωροδοκούσαν από τους πελάτες τους, ενώ, σε περίπτωση που εγκαλούνταν για κακοδιοίκηση, θα είχαν την υποστήριξη των τελευταίων.¹³ Ο δεσμός μεταξύ πάτρωνα και πελάτη, σύμφωνα με τη ρωμαϊκή θρησκεία, ήταν ακατάλυτος.¹⁴

³ Alföldy (2006), σ. 38.

⁴ Gamsey (2007), σ. 209.

⁵ Τουλουμάκος (1976), σ. 570.

⁶ Ο.π. σ. 571.

⁷ Alföldy (2006), σ. 38.

⁸ Ο.π. σ. 39.

⁹ Gamsey (2007), σ. 212.

¹⁰ Alföldy (2006), σ. 37.

¹¹ Τουλουμάκος (1976), σ. 571.

¹² Gamsey (2007), σ. 212.

¹³ Ο.π. σ. 213.

¹⁴ Rostovtzeff (1984), σ. 60.

¹ Rostovtzeff (1984), σ. 35.

² Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Ρωμαϊκή Αρχαιολογία, 2, 7.

Ο αυτοκράτορας ως πάτρωνας, εκτός από την αποτελεσματική διοίκηση που έπρεπε να ασκεί, έπρεπε να παρέχει πατρική προστασία και ευεργετήματα προς τους υπηκόους του, η οποία αποσκοπούσε στην υπακοή, το σεβασμό και τη νομιμοφροσύνη των υπηκόων του.¹⁵ Οι ευεργετούμενοι ήταν αυτοί που είχαν πρόσβαση στον αυτοκράτορα, καθώς και συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως ο στρατός¹⁶. Οι αυτοκράτορες δεν επιχείρησαν να καταστούν πάτρωνες σε όλους τους υπηκόους τους διότι θα υπονομευόταν ο προσωπικός χαρακτήρας της ευγνωμοσύνης των υπηκόων που ευεργετούσαν.¹⁷ Ο Αύγουστος, ωστόσο, το 2 π.Χ., έλαβε τον τίτλο «*pater patriae*» (πατήρ πατρίδος) και η αυτοκρατορία βρέθηκε κάτω από την «πατρική» προστασία του, που ισοδυναμούσε σχεδόν με σχέση πατρωνείας.¹⁸

Ο τύπος της πατρωνείας που εμφανίζεται στις σχέσεις των άνισων φίλων προσέλαβε ιδιαίτερη σπουδαιότητα κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους. Οι κοινωνικοοικονομικά επιφανέστεροι, λειτουργώντας ως πάτρωνες στους υποδεέστερους φίλους τους, συνέβαλαν καθοριστικά στη στρατολόγηση νέων μελών της αυτοκρατορικής ελίτ, εξασφαλίζοντας και προετοιμάζοντας τη νέα γενιά αριστοκρατικών αξιωματούχων.¹⁹ Οι προστατευόμενοι ανταπέδιδαν την ευεργεσία των πατρώνων τους με τιμές ως ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τους τελευταίους, καθώς και με κληροδοτήματα μετά το θάνατό τους. Σε περίπτωση που οι προστατευόμενοι διέθεταν λογοτεχνικό ταλέντο αναλώνονταν στη συγγραφή έργων για τους πάτρωνές τους, προσδοκώντας δωρεές οι οποίες μπορεί να ήταν από ασήμαντες έως πολύ σημαντικές.²⁰

B. Ρώμη και ελληνιστικά βασίλεια

ι. Η σχέση της Ρώμης με τα ελληνιστικά βασίλεια

Η Ρώμη κατέστη το ισχυρότερο κράτος της Δύσης όταν, στις πρώτες δεκαετίες του 3^{ου} αι. π.Χ., ενοποίησε στην κυριαρχία της την ιταλική χερσόνησο²¹, ενώ μετά τους Καρχηδονιακούς και Μακεδονικούς Πολέμους κυριάρχησε και στη Μεσόγειο²². Κατά το β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., οι Ρωμαίοι κέρδιζαν ολοένα και περισσότερα εδάφη ελληνικών περιοχών, υποδουμένοι τους συμμάχους των ελληνικών πόλεων, ενώ δικαιολογούσαν τις νίκες τους ως θέληση των Θεών.²³ Το 196 π.Χ. στον ισθμό της Κορίνθου, ο Τίτος Κοϊντίος Φλαμίνιος διακήρυξε την ελευθερία των Ελλήνων, αποτελώντας την αφετηρία της ρωμαϊκής κυριαρχίας

στην Ελλάδα²⁴. Στο όνομα της ελευθερίας, λοιπόν, οι Ρωμαίοι κέρδιζαν την εμπιστοσύνη των Ελλήνων, υπονομεύοντας τις μοναρχίες, για τις οποίες δεσμεύθηκαν ως εγγυητές, έχοντας έτσι το δικαίωμα να επεμβαίνουν σε κρίσιμες καταστάσεις.²⁵ Οι Ρωμαίοι, μάλιστα, έδιναν έμφαση στην αμοιβαία υποστήριξη, διότι, όπως αναφέρει ο Διόδωρος, όταν οι ηγεμόνες από την Ασία έφθασαν στη Ρώμη έτυχαν θερμής υποδοχής από τους Ρωμαίους επειδή κι εκείνοι τους φιλοξενούσαν όσο επισκέπτονταν το βασίλειό τους.²⁶ Οι ελληνικές πόλεις δήλωναν ικανοποιημένες, ενώ μόνο οι διορατικότεροι Έλληνες αντιλαμβάνονταν τα ιδιοτελή συμφέροντα της Ρώμης.²⁷

Εικόνα 1: Ο μύθος των δίδυμων αδελφών, Ρωμύλου και Ρέμου, που διασώθηκαν από μία λύκαινα, όπως τον φαντάστηκε ο Πέτερ Πάουλ Ρούμπενς. Μουσεία Καπιτωλίου, Ρώμη (1616)

Από το 192 π.Χ., τα εδάφη των Σελευκιδών περιήλθαν στους Ρωμαίους²⁸ και οι έλεγχοι και οι ισορροπίες των δημοκρατικών καθεστώτων σταδιακά παραμερίζονταν στις νεοϊδρυθείσες ελληνικές πόλεις – κράτη, καθώς και στις «μητροπόλεις» τους στην Ελλάδα.²⁹ Η συντριβή του Αντιόχου του Μεγάλου, το 188 π.Χ. αύξησε την επιρροή της Ρώμης, ενώ η συντριβή της Ρόδου απέδειξε την απροθυμία της Ρώμης να δεχθεί την παρουσία οποιασδήποτε μεγάλης δύναμης στην ελληνική Ανατολή. Η ονομαστική ελευθερία των πόλεων, ασφαλώς, δεν τις απάλλαξε από τη ρωμαϊκή φορολογία και το ρωμαϊκό δίκαιο.³⁰

Το 168 π.Χ. οι Ρωμαίοι νίκησαν τον Μακεδόνα βασιλιά Περσέα, διαλύοντας, στη συνέχεια την Αχαϊκή Συμπολιτεία. Ακολούθησε η καταστροφή της αρχαίας

¹⁵ Gamsey (2007), σ. 209.

¹⁶ Ο.π. σ. 209.

¹⁷ Ο.π. σ. 211.

¹⁸ Alföldy (2006), σ. 183.

¹⁹ Gamsey (2007), σ. 213.

²⁰ Ο.π. σ. 216.

²¹ Rostovtzeff (1984), σ. 56.

²² Ungern-Sternberg (2003), σ.σ. 436-437.

²³ Lane Fox, (2006), σ.σ. 428-429.

²⁴ Bowersock (1976), σ. 113.

²⁵ Ο.π. σ. 113.

²⁶ Μαστραπάς (2003), σ. 280.

²⁷ Bowersock (1976), σ. 113.

²⁸ Lane Fox, (2006), σ. 429.

²⁹ Ο.π. σ.σ. 430-431.

³⁰ Bowersock (1976), σ. 115.

πόλης της Κορίνθου, ενώ στους κατοίκους της Ηπείρου, οι οποίοι συμμετείχαν με το Μακεδόνια βασιλιά, οι Ρωμαίοι επέβαλαν τρομερά αντίποινα.³¹ Οι πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας και του Αιγαίου διασπάστηκαν σε παρατάξεις και απογυμνώθηκαν από τους ηγέτες τους.³² Η ελληνιστική Ανατολή υπέστη οικονομική καταστροφή με τους πολέμους που αναγκάστηκε να διεξάγει, καθώς και με τους φόρους που υποχρεώθηκε να καταβάλει στη Ρώμη.³³ Στο χώρο της Μεσογείου, από το 146 π.Χ., η Ρώμη κατέστη υπερδύναμη, αναμένοντας την υπακοή όλων όσων υποδούλωσε στις αυθαίρετες εντολές της.³⁴

Στις αρχές του 1^{ου} αιώνα π.Χ., στην ελληνιστική ανατολή, οι υπήκοοι ήταν αναγκασμένοι να καταβάλουν δυσβάσταχτους φόρους στους Ρωμαίους και στους Έλληνες ευεργέτες,³⁵ ενώ χαρακτηριστική είναι και η λατρεία της θεάς Ρώμης. Για παράδειγμα, στην Πέργαμο και στη Σμύρνη, λατρεύονταν οι ανθύπατοι Manius Aquillius και Mucius Scaevola αντίστοιχα, ως εκπρόσωποι της Ρώμης.³⁶

Ο βαθμός εξαγρίωσης των κατοίκων της Ασίας είναι ιδιαίτερα εμφανής στον εικοσιπενταετή Μιθριδατικό πόλεμο, που άρχισε το 88 π.Χ.³⁷, αφού κόστισε τη ζωή 80.000 Ρωμαίων και Ιταλών στην περιοχή.³⁸ Οι ελληνικές πόλεις που συμμετείχαν με τους Ρωμαίους επειδή βρέθηκαν αντιμέτωπες με την χειρότερη τυραννία του Μιθριδάτη,³⁹ έτυχαν πολύ καλύτερης μεταχείρισης μετά την ειρήνη του Δαρδάνου που υπογράφηκε το 85 π.Χ. Όσες πόλεις, όμως, είχαν αποδεχθεί τον Μιθριδάτη και συνέβαλλαν στις σφαγές των Ρωμαίων στερήθηκαν την ελευθερία τους.⁴⁰

Η Ρώμη απαίτησε από τις ελληνικές πόλεις της Ασίας τον οφειλόμενο φόρο πέντε ετών, καθώς και την καταβολή αποζημίωσης για τα έξοδα του πολέμου, ενώ τις επιβάρυνε και με την υποχρέωση συντήρησης του ρωμαϊκού στρατεύματος, ταπεινώνοντας τους Έλληνες της περιοχής.⁴¹ Το 63 π.Χ. έληξε ο Μιθριδατικός πόλεμος με ηττημένο τον Μιθριδάτη και ολόκληρη η μικρασιατική ενδοχώρα βρέθηκε υπό την κηδεμονία της Ρώμης. Πολλές μάχες των εμφυλίων ρωμαϊκών πολέμων, στη συνέχεια, διεξήχθησαν σε ελληνικό έδαφος με τελευταία τη μάχη του Ακτίου το 31 π.Χ., η οποία σηματοδότησε και το τέλος της ελεύθερης ρωμαϊκής πολιτείας. Οι Έλληνες υποχρεώθηκαν να υπομείνουν την παρουσία των ρωμαϊκών στρατευμάτων, καθώς και να παρέχουν καταλύματα και

εφόδια στο ρωμαϊκό στρατό.⁴² Το κυριότερο στοιχείο του 2^{ου} και 1^{ου} αι. π.Χ., λοιπόν, αποτελεί η απώλεια της πολιτικής ελευθερίας με τις επιπτώσεις της στην πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή των Ελλήνων.⁴³

Γ. Διακρατικές σχέσεις της Ρώμης με την ελληνιστική Ανατολή

ι. Ο τρόπος επιρροής της πατρωνείας

Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να εξοικειωθούν με το πολύπλοκο σύστημα της πατρωνείας⁴⁴, μεταφέροντας από τη Ρώμη στον ελληνικό χώρο τις σχέσεις μεταξύ Ρωμαίου «πάτρωνος» και ευκατάστατων, κυρίως, Ελλήνων «πελατών»⁴⁵. Τα οφέλη που αποκόμιζαν οι Έλληνες πελάτες ήταν ποικίλα, αλλά το κυριότερο όφελος ήταν η απόκτηση του τίτλου του Ρωμαίου πολίτη, εξασφαλίζοντας νομική προστασία και δικαίωμα κατάληψης δημοσίων αξιωμάτων ακόμη και στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.⁴⁶ Στην περίοδο της ελεύθερης πολιτείας, ο τίτλος δινόταν κυρίως από Ρωμαίους στρατηγούς με την επικύρωση της εκκλησίας του δήμου, ενώ αργότερα η απονομή γινόταν είτε από μεσολάβηση του πάτρωνα στον αυτοκράτορα είτε από τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Εκείνοι που έπαιρναν τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη έφεραν κατά κανόνα το προωνύμιο και το όνομα του γένους του πάτρωνος στον οποίο όφειλαν τον τίτλο,⁴⁷ όπως προκύπτει από την επιγραφή που βρέθηκε στη Μυτιλήνη, στην οποία αναφέρεται ο Γναίος Πομπήιος Θεοφάνης, ο οποίος ήταν Έλληνας διανοούμενος και έλαβε το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη από το Μεγάλο Πομπήιο.⁴⁸

Μετά τον Α΄ Μιθριδατικό πόλεμο, κυρίως, οι επιφανείς Έλληνες επεδίωκαν να έχουν καλές σχέσεις με τους Ρωμαίους αξιωματούχους,⁴⁹ ενώ στις κατώτερες τάξεις των Ελλήνων επικρατούσε δυσaréσκεια.⁵⁰ Ορισμένοι διανοούμενοι, μάλιστα, δεν δίσταζαν να εκθειάζουν τους Ρωμαίους φίλους τους στα έργα τους,⁵¹ ενώ χαρακτηριστική είναι και η κολακεία πολλών Ελλήνων ρητόρων και φιλοσόφων, όπως και η επακόλουθη ταπείνωσή τους από τους Ρωμαίους.⁵² Τους επιφανείς πολίτες μιας πόλης, ωστόσο, συχνά τους τιμούσαν οι πολίτες της για τις ευεργεσίες που απολάμβαναν χάρη στις φιλικές τους σχέσεις με τους Ρωμαίους,⁵³ χωρίς να

³¹ Lane Fox, (2006), σ.σ. 432-433.

³² Walbank (1993), σ.σ. 341-342.

³³ Ο.π. σ.σ. 346-348.

³⁴ Lane Fox, (2006), σ.σ. 434.

³⁵ Sartre (2004), σ. 367.

³⁶ Ο.π. σ.σ. 371-372.

³⁷ Ο.π. σ. 379.

³⁸ Ο.π. σ. 381.

³⁹ Ο.π. σ. 382.

⁴⁰ Ο.π. σ. 385.

⁴¹ Ο.π. σ. 385.

⁴² Bowersock (1976), σ. 116.

⁴³ Τουλουμάκος (1976), σ.σ. 560-561.

⁴⁴ Walbank (1993), σ.σ. 335-336.

⁴⁵ Τουλουμάκος (1976), σ. 561.

⁴⁶ Ο.π. σ. 561.

⁴⁷ Ο.π. σ. 572.

⁴⁸ Καντηρέα (2009), σ. 163.

⁴⁹ Τουλουμάκος (1976), σ. 570.

⁵⁰ Ο.π. σ. 562.

⁵¹ Ο.π. σ. 570.

⁵² Ο.π. σ. 562.

⁵³ Ο.π. σ. 570.

περιλαμβάνουν πάντοτε και αποκλειστικά τον χαρακτήρα της πατρωνείας.⁵⁴

Οι πόλεις οδηγούνταν στην αναζήτηση Ρωμαίων Πατρώνων για την αντιμετώπιση κρίσιμων καταστάσεων⁵⁵ και για την ασφάλειά τους, ενώ αναγόρευαν Ρωμαίους αξιωματούχους σε πάτρωνες για να τους κολακέψουν ή για να δηλώσουν την ευγνωμοσύνη τους για την ευεργεσία που δέχθηκαν.⁵⁶ Από μία επιγραφή της Αφροδισιάδας, διαπιστώνονται οι ευχαριστίες του Ρωμαίου αξιωματούχου, Κόιντου Όππιου, προς τους Αφροδισιείς επειδή παρείχαν τη βοήθειά τους στην αντιμετώπιση του Μιθιδράτη το 88 π.Χ., καθώς και για το τιμητικό ψήφισμα που αποδόθηκε προς τον αξιωματούχο. Αναφέρονται, επίσης, οι διαβεβαιώσεις του Ρωμαίου αξιωματούχου για την ασφάλεια της ελληνικής πόλης, καθώς και η αποδοχή του αιτήματός τους να γίνει πάτρωνας της πόλης τους.⁵⁷ Από μία άλλη επιγραφή είναι πιθανό να υπήρξε ρωμαϊκή πατρωνεία και στην πόλη της Πάρου, καθώς βρέθηκε σε πολύ κρίσιμη κατάσταση.⁵⁸ Ο βασιλιάς Προύσας Β΄ της Βιθυνίας, σύμφωνα με τον Πολύβιο, συμπεριφέρθηκε άκρως κολακευτικά στους πρέσβεις της Ρώμης⁵⁹ για να κερδίσει την εύνοια της Ρώμης για την πόλη του. Στη Μακεδονία, από την πλειοψηφία των τιμητικών επιγραφών, δεν γίνονται γνωστοί οι λόγοι για τους οποίους ένας Ρωμαίος αξιωματούχος τιμάται ως πάτρων και το πιθανότερο είναι να συνδέεται συχνά με την αντιμετώπιση κινδύνων και την εξασφάλιση της ευνοϊκότερης διάθεσης των Ρωμαίων.⁶⁰ Ακόμη, ο βασιλιάς Πτολεμαίος Η΄ της Αιγύπτου (περ. 155 π.Χ.) στη διαθήκη του άφησε το βασίλειό του στους συμμάχους Ρωμαίους ώστε να παραμείνει ασφαλές και ευνοημένο.⁶¹

Κατά την αυτοκρατορική περίοδο, συναντούμε παραδείγματα αρκετών πόλεων που αναγόρευαν Ρωμαίους αξιωματούχους ως πάτρωνες, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, οι πόλεις τιμούσαν ως πάτρωνες και τους ίδιους τους αυτοκράτορες, όπως η πόλη της Στατονικείας.⁶² Η κολακευτική συμπεριφορά πολλών Ελλήνων προς τους πάτρωνές τους και στους αξιωματούχους της Ρώμης, πολλές φορές, προκαλούσε αρνητική εντύπωση στους Ρωμαίους, με αποτέλεσμα να αποκαλούν τους Έλληνες «Γραικύλους» ως «μικρούς απογόνους μεγάλων προγόνων». Η ζωή των «Γραικύλων», όπως των Ελλήνων και των Ρωμαίων «πελατών», δεν ήταν ποιοτικά καλή, αφού σε

περίπτωση που προσέφεραν υπηρεσίες στους Ρωμαίους ανταμείβονταν πενιχρά και σε πολλές περιπτώσεις οι υποχρεώσεις τους ήταν πολλές και εξευτελιστικές. Υπήρχαν, ωστόσο, αρκετοί φιλόσοφοι που δεν δέχονταν να ζήσουν με αυτό τον εξευτελιστικό τρόπο, εκφράζοντας την αντίθεσή τους προς την άρχουσα τάξη.⁶³

Επίλογος

Οι «πατέρες», οι «πατρίκιοι» και οι απόλυτοι εξουσιαστές της οικογένειας ήταν οι προπομποί της εμφάνισης του θεσμού της πατρωνείας στη ρωμαϊκή κοινωνία. Μετά τον 5^ο αι. π.Χ. οι πάτρωνες, οι οποίοι ήταν επιφανείς Ρωμαίοι ή αξιωματούχοι ή, αργότερα, ο ίδιος ο αυτοκράτορας, είχαν τον ρόλο του προστάτη προς τους πελάτες. Οι δε πελάτες ήταν οι φτωχοί μικροκαλλιεργητές ή οι ξένοι που εισέρχονταν στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία ή οι άνθρωποι των κύκλων του αυτοκράτορα ή οι άνισοι φίλοι των Ρωμαίων. Η σχέση πατρωνείας – πελατών, ασφαλώς εξυπηρετούσε και τα δύο «αντισυμβαλλόμενα» μέρη ώστε οι ισχυροί να εδραιώνουν βαθύτερα την επικράτειά τους έναντι στους ανίσχυρους που προσπαθούσαν να επιβιώσουν.

Από την επικράτηση της Ρώμης, ειδικότερα τον 2^ο και 1^ο αι. π.Χ., οι Έλληνες απώλεσαν την πολιτική τους ελευθερία με επιπτώσεις στην πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή τους. Ο θεσμός της πατρωνείας μεταφέρθηκε και στον ελληνικό χώρο. Οι Έλληνες πελάτες προέρχονταν από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, ενώ σε πολλές περιπτώσεις Ρωμαίοι αξιωματούχοι αναλάμβαναν και την πατρωνεία ελληνικών πόλεων. Με την εφαρμογή του θεσμού της πατρωνείας στον ελληνικό χώρο, οι Έλληνες πελάτες, μεταξύ των διαφόρων ευεργετημάτων που απολάμβαναν, μπορεί να γίνονταν και Ρωμαίοι πολίτες, ενώ οι πόλεις ήταν ασφαλείς και απολάμβαναν καλύτερη μεταχείριση από τους Ρωμαίους. Η δε Ρώμη, με την εφαρμογή του θεσμού της πατρωνείας στον ελληνιστικό χώρο επετύγχανε την εδραίωση και την ισορροπία της νέας πολιτικής πραγματικότητας στον ελληνιστικό κόσμο.

Βιβλιογραφία

Alföldy, G. 2006. *Ιστορία της ρωμαϊκής κοινωνίας*. μτφ. Χανιώτης, Α. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Bowersock, G. 1976. Οι ελληνικοί πολιτικοί θεσμοί κατά την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (συλλογικό έργο). τ. ΣΤ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σελ. 113-115.

⁵⁴ Ο.π. σ. 572.

⁵⁵ Νίγδελης (1989), σ. 49.

⁵⁶ Ο.π. σ. 35.

⁵⁷ Ο.π. σ. 34.

⁵⁸ Ο.π. σ. 49.

⁵⁹ Walbank (1993), σ.σ. 345.

⁶⁰ Ξυδόπουλος (1999), σ.σ. 1378-1379.

⁶¹ SEG 9, 7. Η διαθήκη του βασιλιά Πτολεμαίου Η΄ της Αιγύπτου, περίπου 155 π.Χ., μτφ. Κουλακίωτης, Η.

⁶² Τουλουμάκος (1976), σ. 572.

⁶³ Ο.π. σ.σ. 573-574.

Lane Fox, R. 2006. *Ο Κλασικός Κόσμος. Μια Επική Ιστορία από τον Όμηρο στον Ανδριανό*. μτφ. Παπακώστα, Ό. Αθήνα: Ωκεανίδα, κεφ. 30, σ.σ. 424-435.

Garnsey P., Saller R. 2007. *Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία*. μτφ. Αναστασιάδης, Β. Κρήτη: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Rostovtzeff, M. 1984. *Ρωμαϊκή ιστορία*. μτφ. Κάλφογλου, Β. Αθήνα: Παπαζήση.

Sartre, M. 2004. *Ελληνιστική Μικρασία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ungern-Sternberg, J. Von. 2003. Η Ρώμη γίνεται κυρίαρχος του μεσογειακού κόσμου, στο F. Graf (επιμ.), *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία, Ρώμη*. Αθήνα: Παπαδήμα, σελ. 435-439.

Walbank, F. 1993. *Ο ελληνιστικός κόσμος*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Διονύσιος Αλικαρνασσεύς. 2003. *Άπαντα*, τ. Β'. Αθήνα: Κάκτος.

Καντηρέα, Μ. 2009. Τιμητική επιγραφή για τρεις ευεργέτες στη Μυτιλήνη (44-36 π.Χ.), στο Σ. Ανεζίρη (επιμ.), *Ανθολόγιο. Επιγραφές και πάπυροι της μετακλασικής αρχαιότητας*, Αθήνα, σελ. 161- 169.

Μαστραπάς, Α. 2003. *Η Ιστορία του αρχαίου κόσμου και οι πηγές της*. Αθήνα: Πατάκης.

Νίγδελης, Π. 1989. *Ρωμαίοι πάτρωνες και «Αναγκαιότατοι καιροί»: Παρατηρήσεις στην επιγραφή SEG 32, 825 της Πάρου*, *Ελληνικά* 40 σελ. 34-49.

Ξυδόπουλος, Ι. Κ. 1999. Ο θεσμός της πατρωνείας στη Μακεδονία, στο *Αρχαία Μακεδονία* 6, τ. 2,

Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, σ. 1371-1379.

Τουλουμάκος, Ι. 1976. Έλληνες και Ρωμαίοι: Αντίθεση και προσαρμογή των Ελλήνων στη ρωμαϊκή κυριαρχία, στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (συλλογικό έργο). τ. ΣΤ. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σελ. 560-562, 570-574.